

РЕЗЮМЕ. Мақолада мифларнинг когнитив табиати ва уларнинг таснифи контекстида билдирилган фикрлар таҳлил қилинади ва муҳокама қилинади. Кўриниб турибдики, антик давр маданияти ва адабиёти инсоният жамиятида алоҳида ўрин тутади. Мақолада антик давр ҳақида умумий маълумот берилган ва унинг қозоқ адабиётидаги ўрни тушунтирилган. Шарқ халқлари меросида қадимий нақшларнинг кўп учраганлиги долзарб асарлардан келтирилган ва муҳокама қилинган. Қозоқ халқининг қадимий адабиёти ва адабий ёдгорликларини ўрганишда умумий хулосалар мавжуд бўлса-да, унинг манбаи Шарқда, қозоқ халқининг қадимги адабий анъаналарида эканлиги ҳақидаги хулоса тўлиқ ишлаб чиқилмагани маълум.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируются и рассматриваются мнения, высказанные в контексте познавательной природы мифов и их классификации. Понятно, что культура и литература древности занимают особое место в человеческом обществе. В статье дается общий обзор античности и объясняется ее место в казахской литературе. Тот факт, что античные мотивы в изобилии встречаются в наследии восточных народов, представлен и обсуждается из реальных произведений. Хотя в исследованиях древней литературы и литературных памятников казахского народа есть общие выводы, известно, что вывод о том, что ее исток находится на Востоке, в древних литературных традициях казахского народа, до конца не разработан.

SUMMARY. The article analyzes and examines the opinions expressed in the context of the cognitive nature of myths and their classification. It is clear that the culture and literature of antiquity occupy a special place in human society. The article provides a general overview of antiquity and explains its place in Kazakh literature. The fact that ancient motifs are found in abundance in the heritage of the Eastern peoples is presented and discussed from real works. Although there are general conclusions in the studies of ancient literature and literary monuments of the Kazakh people, it is known that the conclusion that its source is in the East, in the ancient literary traditions of the Kazakh people, has not been fully developed.

УДК: 821.51

АЙТЫС ЖАНРЫНДА ИМПРОВИЗАЦИЯ ҚУБЫЛЫСЫ

К.Г.Матимов – *филология илимлари бойынша философия докторы*

Әженияз атындағы Нөкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: адабиёт, фольклор, саънат, импровизация, импровизатор, шоир.

Ключевые слова: литература, фольклор, импровизация, импровизатор, поэт.

Key words: literature, folklore, improvisation, improviser, poet.

Кирисиң. Қарақалпақ фольклорында айтыс еки тәрәптиң бир-бири менен сөз жарысына түсиуи болып табылады. Айтыс жанрында руў-қәўим, халық, миллетлердиң өзине тән этнографиялық өзгешелик-лери, жетискенлик-лери гейде ерси көринген ис-хәрекетлери сөз етиледі. Айтысқа түскен шайыр өз қәўиминиң, халқының мәплерин қорғайды, миллий көркемлик дүньясын, қәдириятларын, салт-дәстүрлері, жасаў шараятларын, социал-экономикалық турмысын, бийлер, байлар хәм батыр жигитлерин, гөззал, сулыў қызларын көклерге көтермелеп мақтайды.

Айтыс импровизациялық уқыпты талап етеді, бундай талант болмаса айтысқа түсе алмайды. Импровизатор шайыр жазып отырмай-ақ, турған жеринде шығарманы яки қосық текстін ядтан шығара береді. Импровизациялық қәсийет, әсиресе, айтыс жанрында әдебий қубылыс болып, бундай талантқа ийе болған дәретиўши тулғаны халық тилинде төкпе шайыр деп атаған. Импровизациялық усыл ертедеги халық аўызеки дәретиўшилигинен саға алып, бүгинги дәўирге шекем жазба әдебиятта да, ал хәзирги дәўирдеги өмир сүрип атырған көркем аўызеки әдебиятымызда да даўам етип киятыр.

Әдебиятлар анализи хәм методология. Әдебиятшы алым К.Алламбергеновтың көрсетиўинше «...айтыс жанрының импровизация дәстүрине тийкарланғанлығынан көринеди. Себеби, төкпе, суўырып салыў талант пенен шын жүректен қуйылып шыққан жыр, қосық халықтың кеўлине қонымлы болып келеді, халық бундай қосықларды ұмытпастан узақ ўақыт ядында сақлайды» [2:17].

Қарақалпақ әдебиятында хәм фольклорында импровизация дәстүри ерте заманлардан киятырған әдебий қубылыс болып, бул ҳаққында дәслепки пикир айтқан алымлардан Н.Дәўқараев, Қ.Айымбетов, Қ.Мақсетов, Ә.Пахратдинов, К.Алламбергеновларды айрықша атап өтсек болады. [4,1,8,9,10,11,12,2].

Қарақалпақ әдебияттануы илиминде импровизациялық қубылысты биринши рет Н.Дәўқараев өзиниң илимий мийнетлеринде халықтың көркем аўызеки дәретиўшилигинде оның, әсиресе, айтыс жанрында хәм жыраў-шайырлар, бақсылар, шешенлер дәретиўшилигинде бар екенлигин атап өтеді [4:96]. Бирақ, халық тилинде импровизациялық көркем әдебий қубылыс «төкпе шайыр», «ақпа шайыр» деп атап келинген. Мине, усы халықлық термин менен Н.Дәўқараев: «...Соппаслы Сыпыра жыраў, Жийренше шешен, Жийен жыраў, Нурабылла сыяқлы жыраў-шайырлар, бақсылар хәм Тыным қатын, Қулымбет, Атамурат, Қыдырғияз, Есенгелди сыяқлы ақпа шайырлар болған» [4:97] деп атап өтеді. Демек, импровизациялық көркем әдебий қубылысқа ийе болған шайыр яки жыраў, ол бақсы яки шешен болсын хәзир жуўабый талантлы адамды ақпа шайыр деген атама менен жүриткен. Ал, қазақ әдебиятында бундай талантқа ийе болған адамды ақын деп атаған. Бундай көзқарас белгили қазақ жазыўшысы С.Муханов «Айтыс және ақын» мақаласында «қазақтың аўызеки халық дәретиўшилигинде ақынлық атақ тек айтыста ғана табылады, көпшилик алдында тосаттан бирден сөз таўып өз ойын өткирлеп айта билген, екінши ақын менен айтыстың бәйги атындай озып шыққанлары ғана

ақын деп аталған» [12:4] деп көрсетеді. Демек, қазақ әдебиятында ақын дегені импровизациялық қасиетке иіе болған адам түсинилсе, қарақалпақ әдебиятында буны төкпе шайыр, ақпа шайыр деп атап келген.

Талқылаулар хәм нәтийжелер. Қарақалпақ әдебияты тарийхында импровизациялық қасиетке иіе болған таярлықсыз, сууырып салыу, төкпе талантқа ерисіу қалай өз-өзинен болады деген сорау тууылыуы мүмкин. Ол, бириншиден, АллаТалла тәрөпинен берилген талант, сый болса, екиншиден, ол бәрхә көркем сөз байлығын жыйнайды, онда таяр схема, поэтикалық форма болады. Үшиншиден, халық ғәзийнеси – көркем аўызеки дөрөтиўшилигин бәрхәма үйренип жүреді. Төртиншиден, халықтың турмыс тәризин, хәр бир тарау адамларының жетискенлиги хәм кемшилиги, адамлардың минез-кулқын үйренип жүреді. Мине, усындай қасиетлер шайырдың дөрөтиўшилик, атқарыўшылық тәжирийбесинде кәлиплескеннен кейин екинши бир әдебий тулға менен айтысыуға қоркпастан түсе береди.

«Айтыс ақынның тапқырлық өнери, шайырлық шеберлиги, билими, ой-өрисиниң тереңлиги де сезилип, журтшылық сынынан өтеди; сууырып салып айтып шынығып, оны ақынлық (шайырлық) өнер дәстүрине айландырыўдың да импровизация ушын әхмийети үлкен» [5:30].

Айтысқа түскен еки шайырдың айтыста жеңиуи, жеңилиуинен де ең әхмийетли мәселе сөз, саз хәм хәрекет (актёрлық) өнерлериниң синкретикалық бирикпеси қарасып тамаша бериуи менен айрықша бахаланады. Демек, шайырлар айтысы процесинде сахна (театр) өнериниң үлгилери көзге тасланады.

Айтысқа түскен импровизатор шайыр да көркем сөздің импровизациялық өнерлериниң жанапайшы кураллары болған саз әсбаплары (қобыз, дуўтар, домбыра хәм т.б.) менен бир комплект жағдайда атқарыу процесинде импровизацияның тәбийй формаларын көриўге болады. Базы жағдайларда айтысқа түскен импровизатор шайырдың да өзи өзиниң дөрөтиўшилик талантында тәкирарланбас, қайталанбас поэтикалық формалардың қосық болып тууылыуын сезбей де қалады. «Ақынның (шайырдың) кеўил дүньясында, дөрөтиўшилик қыялында толғағы жетип, күйи шертилип жүрген темасы болса, ол туўралы өлен-жыр минсиз, сулыу, терең ойлы болып шығады, және ақын (шайыр) бөгелмей шалқып кетеди» [5:37]. Соны да айтып өтиу керек, қолына саз әсбап алғаны менен, бурын айтыс өнериниң дәстүрлик жолын толық билмеген шайыр айтыса алмайды хәм импровизация усылынан шебер пайдалана алмайды. «Импровизация менен өлең (қосық) айтыу ақынның (шайыр) жаратылысында тууылыуынан бирге келетуғын қасиет емес, ол да бурынғы дәстүрге, шынығыуға, үйрениўге байланыслы өнер» [5:27]. Шайыр импровизатор халықтың миллий руўхый көркемлик дүньясын, мәдениатын, руўхый-психологиялық жағдайын, тарийхий-этнографиясын, философиялық ой-пикир дүньясын терең билиуи айтыс ушын үлкен әхмийетке иіе болады. Соның ушын да, қазақ алымы Е.Исмаилов: «Өмирди аз билетуғын ой-өрис тар ақын, таланты

қанша зор болса да, айтыс үстинде, сууырып салма өлең айтыуда сүрнигеди, утылады, бир силтеуи, бир серпиуи кем соғып отырады» [5:27]- деп көрсетеді. «Импровизациялық дөрөтиўшиликте айрықша көтеринки кеўилли жағдай керек ямаса ақынды (шайырды) қайрап салып, ақынлық шабытқа түртки болатуғын ништерли, ызалы ўақия керек» [5:32].

Айтыс өнери әдебият тарийхында айрықша орын тутып, халық мәдениаты тарийхында узақ дәўирлерден баслап тамыр урып импровизация усылы менен қәлиплесе раўажланды. Айтыс өнериниң үлгилери, дәстүрий жолы түркий халықларының көпшилигинде, әсиресе, сол халықлардың ишинде қарақалпақ, қазақ, қырғызларда дәстүрге айланған әдебий кубылыс. Бул жанр қарақалпақ хәм қазақ әдебияты тарийхында көркем формалық, синкретикалық хәм импровизациялық жақтан айрықша раўажланған хәм толық қәлиплескен.

Айтыс синкретикалық өнер болып, оның көп қырлы белгилерин қазақ алымы Ә.Қоңыратбаев: «...бурынғы айтыс шайырлар импровизациясында төрт түрли өнери бирлесип, ол синкретизм аңғарында көринген: 1) Олар асқан импровизатор болған, буны сөз өнери деймиз. 2) Теңдеси жоқ күйши (домбыра, қобыз) болған, буны музыкалық импровизация деймиз. 3) Әжайып атқарыўшы (солист, артист) болды. 4) Заман, ел жайын терең толғайтуғын үлкен ойшыл, устаз болды» [7:25] деп көрсетеді.

Айтыс жанры түркий халықлар әдебияты хәм фольклоры тарийхында жүдә узақ дәўирлерден ертедеги көркем аўызеки жырларынан саға алып, сөз, саз хәм хәрекет (актёрлық) өнерлериниң синкретикалық белгилерин қамтып алған импровизациялық усыл менен атқарылатуғын өзине тән болған стиль хәм көркем поэтикалық формасы менен ажыралып турады. Ерте заманларда айтыс жанрының идея-тематикалық, көркем поэтикалық, композициялық, синкретикалық, импровизациялық белгилери жүдә әпиўайы болған. Ал, соңғы дәўирлерде XIX-XX әсирлерде әдебият тарийхында бул жанрдың хәр тәрөплеме күшли раўажланғанын көриўге болады.

Айтыс жанрының ерте дәўирлердеги излери Махмуд Қашқарийдің «Девану луғат-ит түрк» («Түркий тиллериниң сөзлиги») шығармасындағы «Қыс пенен жаздың айтысы» әйемги фольклорымыздағы тотемизмге тийкарланған аўызеки әдебият үлгилери (бәдик, гүлапсан), төрт түлик малдың жылға таласыуы ҳақындағы жәниўарлардың бир-бири менен сөйлесиу (қой менен ешкениң айтысы хәм т.б) жырлары (айтыслары), салт-дәстүримиздеги хәўжар қосықлар-рында көринеди. Соның менен бирге, айтыс жанрының түркий халықлар фольклоры хәм әдебияты тарийхынан тысқары дүнья жүзилик әдебий процессте жүдә ерте заманлардан бизиң эрамызға дейинги V әсирде-ақ грек әдебиятында Эсхил, Софокл сыяқлы шайырлар бир-бири менен айтысқа түскен. Бундай шайырлар айтысы Батыс Европаның Орта әсирлериндеги келтлердің филлеринде де, сол түслик Францияның труверлеринде де Скандинавия, ертедеги Иран, Ҳиндстан еллериндеги шайырлар мушойраларында да болған [2:19].

Ерте дәуірлердеги айтыс қосықтары (жууап айтыстары) халқымыздың турмыс тиришилиги, салт-дәстүрлері менен сыбайлас болып, халықтың жыйналған жерінде яғни той мерекелерде, байрам сейиллерінде жас жигит-қыздардың гештек-отырыспаларында атқарылатұғын хәм оны атқарушылар шайыр тәбиятлы импровизатор бақсы-жыраулар, хәуескер хәзир жууабый дилуар, шешен жигит-қызлар болған. Бул айтыс қосықтары (жууап айтыстары) айтыс өнериниң ең дәслепки үлгилери болып, жыйналған халықтың кеуил-кейпиятын көтериу, руухый дүньясын, эстетикалық талғамын оятуу, мораллық, этикалық ой-пикир сезимлерин қәлиплестириу, ойын-зауық, тамаша хәм күлдириу мақсетинде болған. Мине, усы жууап айтыстары профессионал айтыс өнери: шайырлар айтысының қәлиплесиуінде тийкарғы орынды тутқан. Және де қарақалпақ әдебияты тарийхында шайыршылық кәсиптиң жыраушылық өнерден (поэзиядан) жекеленип, ажыралып, профессионал шайырлық өнердиң (сөз өнери) тууылығы менен де шайырлар айтысы әдебиат майданына келген. Сол себептен әдебиатшы алым К.Алламбергенов: «Шайырлар айтысы – қарақалпақ әдебиятында шайыршылықтың келип шығыуы менен тиккелей байланысы бар поэзиямыздың жетекши жанрларының бири» [2:17] деп көрсетип өткени де бийкарға емес.

Жууап айтыстары – халқымыздың көркем ауызеки дөретпелериниң ишине ең қызықлы жанр болып, тийкарынан, импровизациялық өнердиң ямаса усылдың тууындысы болып табылады. Той-мерекелерде улыума қыз-жигитлердиң танысуу ушын арнаулы шөлкемлестирилген гештек-отырыспаларда саз-сәубет пенен бирге жууап айтыстары дәстүрге айланған. Атқарушылары, тийкарынан, жигитлер менен қызлар, жигит ағасы, қыз жеңгелери болған. Айтыстың мазмұны жаслардың күнделикли турмысы сөз етилип хәзиллесиуге, баскыласуға бейим болады. Әсиресе, сөз қәдири, сөйлеу мәдениаты, таланты, ақыл-парасаты, сөзге шешенлиги айрықша баҳаланған. Жууап айтыстарында қыз бенен қыздың ямаса жигит пенен жигиттиң жеке жыныслық айтыс дәстүри улыума ушыраспайды. Көбинесе, жыныслық халда қызлар бир тәреп, жигитлер бир тәреп болып та айтысуу кубылысы байқалады.

Жууап айтыстарында қыз астарлы поэтикалық сөз бенен тийип, илип сөйлесе, оған жигитлерден бири ылайықлы поэтикалық сөз бенен жууап қайтару керек. Жууап айтыстарының дәстүринде жууаптан жеңилиу уят саналған [4:131]. Гештек-отырыспаға қатнасушы жигит-қызлар рухсатсыз кирген айып,

жууапсыз шыққан айып саналған [9:136]. Жууап айтыстарындағы «Дегішпели жигит дегішпеге келеди, дегішпесиз жигит гөже ишпеге келеди» деген қатарлар да тастыйықлап тур. Мысалы:

Жигит: – Қосық айтсам барлығын күлдиремен,
Жүйрик тайды қонаққа миндиремен,
Қызық-қызық жууаптан айт, шайыр қыз,
Шайырлығымды мен сонда билдиремен.

Қыз: – Тақыядағы нағышты тартыппедиң?
Қара нарға жүгинди артыппедиң?
Тәреп болып айтысқа келеғапсыз,
Бир-еки ауыз тойларда айтыппедиң? [6:278].

Бул мысалға алынған жууап айтысында қыз бенен жигиттиң жеке жууап айтысы көзге тасланады. Жигит қызды сөзден жеңиу ушын өзін көтермелеп, «қоразлардың ишиндеги дәкең келди» десе, қыз сыпайы, мәдениатлы сөзлер менен оның пәтин қайтарады. Бундай айтыстарда жеңиу ушын ямаса дилуарлық пенен терең мәнили, ақыллылық пенен жууап қайтарыу хәр бир айтыскер жигиттиң де қыздың да импровизациялық талантына байланысly. Сөз өнериниң бийик шыңы шынлық. Қандай жүйрик, тапқыр, импровизатор шайыр, жууабый айтыс шебери болса да, бетпелет бәсекилескенде ҳақыйқатлықтан, шынлықтан бет бура алмаған. Мине, мысалдан көринип турғанындай, жигит қаншама жууабый болғаны менен шынлықтан қашып қутыла алмаған.

Жууап айтыстары жәмәтлик жанр сыпатында пайда болып, тарийхый рауажланыу барысында жигит пенен қыздың поэтикалық жеке жууап айтысына айланған. Жәмийеттиң тарийхый рауажланыуы нәтийжесинде жууап айтыстары тийкарында профессионал шайырлар айтысы келип шыққан.

Шайырлар айтысы гештек-отырыспалардағы, қыз жигитлердиң танысуу кешелериндеги дәсме-дәс жууап айтыстарынан тийкарғы өзгешелиги еки тәрептиң (шайырдың) бир-бириниң дүнья таныу қәбилетлерин, ақыл-ой дүньясын, инсаний пазыйлетлерин, руухый-психологиялық шыдамлылығын сынап көриу, жәмийет ушын зәрүр болған кубылыстардың шешимин табыудан ибарат болған.

Жуумақ. Улыума айтыс қарақалпақ фольклорының әдебий-музыкалық өнериниң айрықша бир түри сыпатында баҳаланады. Фольклор сөз, саз хәм хәрекет (актёрлык) өнерлерин өзінде жәмлеген синкретикалық белгилери менен баҳаланады. Мине, усы фольклорлық дөретпе болған айтыс импровизациялық өнердиң жеми-си болып табылады. Айтыста халықтың үрп-әдети, салт-дәстүри, турмысы, дүнья танымы, эстетикалық, руухый, философиялық көзқараслары сәуленеди.

Әдебиатлар

1. Айымбетов Қ. Халық даналығы. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988.
2. Аллаамбергенов К. Қарақалпақ әдебиятында айтыс. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1989.
3. Ахметов С., Бахадырова С. Фольклорлық терминлердиң қысқаша сөзлиги. – Нөкис: «Билим», 1993.
4. Дәуқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. II том. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1977.
5. Исмайлов Е. Ақындар. – Алматы: ҚМКӘБ, 1956.
6. Қарақалпақ фольклоры (көп томлық) 88-100 – томлар (94). – Нөкис: «Илим», 2015.
7. Қоңыратбаев Ә. Эпос және оның айтыушылары. – Алматы: «Қазақстан», 1975.
8. Максетов Қ. Қарақалпақ фольклорының эстетикасы. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1971.
9. Максетов Қ., Тәжимуратов Ә. Қарақалпақ фольклоры. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1979.

10. Пахратдинов Э. Роль назначения творчество народных шаиrow в становлении и развитии каракалпакской советской литературы. – Нукус: «Каракалпакстан», 1976.

11. Пахратдинов Э. Садык Нурымбетовтың творчестволық жоллары. – Нөкис: «Қаракалпакстан», 1976.

12. Пахратдинов Э. Халық шайырларында шайыршылықтың келип шығыу тарийхынан. – Нөкис: «Қаракалпакстан», 1980.

РЕЗЮМЕ. Бу мақолада айтышув (айтыс) жанри ва унинг қаракалпак фольклориде адабий-музыкаий санъатининг алоҳиде бир тури сифатида ўрганилади. Айтышув жанри импровизацияга асосланиб, шоирдан сўзга чечанлик, топқирлик, шоирлик маҳоратини талаб этади. Бу жанр сўз, музыка ва ҳаракат (актёрлик) санъатларини ўзида жамлаган синкретик белгиларини сақлаган импровизация санъати эканлиги ифодаланади.

РЕЗЮМЕ. В данной статье жанр поговорки (айтыс) исследуется как особый вид литературно-музыкального искусства каракалпакского фольклора. Речевой жанр основан на импровизации и требует от поэта красноречия, изобретательности, поэтического мастерства. Этот жанр называют импровизационным искусством, сохраняющим синкретические черты слова, музыки и движения (актера).

SUMMARY. In this article, the genre of saying (aytys) is studied as a special type of literary and musical art of Karakalpak folklore. The speech genre is based on improvisation and requires eloquence, ingenuity, and poetic skill from the poet. This genre is said to be an improvisational art that preserves the syncretic features of words, music and movement (acting).

УДК: 821.51

O.ÁBDIRAXMANOVTIŇ SATIRALÍQ SHÍĠARMALARÍNDÁ OBRAZ JASAW SHEBERLIGI

A.B.Seytbekov – filologiya ilimleri boyınsha filosofiya doktori

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch soʻzlar: yozuvchi, obraz, yumor, janr, adabiy turlar, satira, qissa, epik asar.

Ключевые слова: писатель, образ, юмор, жанр, литературный жанр, сатира, повесть, эпическое произведение.

Key words: writer, image, drama writer, genre, play, tragedy, story, epic novel.

Kirisiw. Ana tiliniń qúdiretinen óz ornında qollanıw jazıwshı ushın úlken juwapkershilik esaplanadı. Sebebi, ana tilde bayanlanǵan dóretpede xalıq xarakteri sáwlelenedi. Ilimpaz Izzat Sulton pikiri menen aytqanda “Xarakter (obraz) málim bir dáwirge, ortalıqqa, kásipke, jınısqı kırıwshı insańǵa tán ózgesheliklerdi kórsetedi. Xarakterde jazıwshınıń adamlarǵa hám ómirge múnásibeti, turmıslıq hádiyselerge bergen estetikalıq bahası ashıq-aydın kórinedi. Xarakter avtordıń estetikalıq idealı tasıwshısıdur” [1:199].

Jazıwshı Orazbay Ábdıraxmanov basqalar tákirarlay almaytuǵın óz stiline, kórkem sóz qollanıw sheberligine, óz jolına iye dóretilwshı sıpatında belgili. O.Ábdıraxmanovtıń dóretpelerinde de obrazlar sonday janlı dóretilgen, obrazlardıń prototipleri óz ómirimizde de ushırap turatuǵınday seziledi.

Tiykargı bólim. Alpısınshı jılları óziniń tán qalarlıq timsalları menen ádebiyatimizǵa kirip kelgen Dáwlen Aytmuratovtıń satira janrındaǵı, ásirese, onıń sóz saylawdaǵı sheberligi, bálkim, Orazbay Ábdıraxmanovqa da órnek bolǵan bolsa itimal. Bir awız sóz benen-aq qaharmannıń obrazın ashıp taslaytuǵın sózler, sóylemler, Orazbay Ábdıraxmanovtıń gúrrińlerinde de ushırasadı.

Jazıwshınıń sóz saplaw boyınsha tapqırılıǵın derlik hár bir gúrrińinde ushıratıwǵa boladı. Onıń “Ósim keselligi” gúrrińinde burın kolxozda tabelshi bolıp isleytuǵın Qulmurat degen jigit sırttan oqıp, muǵallım boladı. Ol dáslepki sherekte sabaqtan durıslap bilmeytuǵın eki balaǵa tómén baha qoyadı. Biraq, onıń bul isiniń mektepti artqa tartıp turǵanı, sol sebepli direktordan esitken aqireti, bunı esine kirgizip qoyadı. Kelesi sherekte hámme bala tolıq úlgeredi hátte kereginen ziyat.

..... *Direktor sherektiń juwmaǵın kórip oturıp, Qulmuratqa alarıp bir qaradı.*

- *Minawıń ne, qosshım?*

Bul iret barlıǵı tolıq úlgeredi, - dedi. Qulmurat direktordıń alǵısın kútip. Biraq, direktor túnerip:

- *Neshe protsent?-*

- *Bir jüz segiz*

- *Haw, qosshım-aw, basıń isleyma seniń?*

Aytayıq, klassında jüz bala bar, solardıń bári klasstan – klassqa tolıq atladi deyik. Sonda neshe protsent boladı?

- *Jüz.*

- *Al, minawıń ne?*

- *Balalardıń arasında bireń – sarańı qattıraq atlayma?*

Bunı oqıp oturıp oqıwshı óz – ózinen mırs etip kúlip jibergenin bilmey – aq qaladı. Sebebi, barqulla paxta tapsırıp, protsent joqarılǵan sayın xoshemet esitip úyrenip qalǵan Qulmurat óziniń endi tábelshik emes, muǵallım ekenin umıtıp qoyadı [2:94]. Bul jerde jazıwshı qollanǵan gáp júdá bir “Shóp bastırılıp atırǵan” tań qalarlıq sóylem emes, al onıń kerek jerinde kim bolsa sonıń oyına kele bermeytuǵın jerinde qollanıwı shıǵarmannıń qunın asırıp tur. Jazıwshı “Ósim keselligin” sóz etiw arqalı pútkil sanası qosıp jazıw menen uwanıp qalǵan awıldan sada bir tábelshiginiń obrazın jasaǵan. Qulmurat usı jaǵınan Gogoldıń Plyushkinine, yaki bolmasa Chexovtıń qaplawlı adamına oǵada sáykes keledi.

Orazbay Ábdıraxmanovtıń obraz jasawdaǵı bunday usılı rus klassikleri A.P.Chexovtan, Gogoldan, Saltikov-Shedrinen kóp oqıp hám úyrengenligin bildiredi. Bul dúnyada ázázúliden ótetuǵın sum joq. Lermontov ázázul dep haqıyqıy shaytandı sóz etse, O.Ábdıraxmanovtıń “ázazúli” de shaytannan qalıspaydı. Atları da uqsap kele qoyǵan, Áyten – shaytan!.

Ázel – ázelden “shaytannıń was – wasına kirgen”, “shaytan azdirǵan” degen gáppler bar ekenligi málim.